

Gunnar Olaf Svane

25. SEPTEMBER 1927 – 22. JUNI 2012

AF JØRGEN STEEN JENSEN

Gunnar Svane var filolog, mag.art. i slavisk filologi fra Københavns Universitet med serbokroatisk sprog og litteratur som speciale. Han var født i København, blev nysproglig student fra Ribe Katedralskole 1945 og mag.art. blot fem år senere, 1950. Han blev dr.phil. 1958 med et serbokroatisk emne og professor i slavisk sprog og litteratur ved Aarhus Universitet 1965, gik som 67-årig på pension i 1994. Han blev indvalgt i Videnskabernes Selskab i 1979.¹

Min baggrund for at skrive om Svane er, at jeg i sin tid gik nogle måneder på den nyoprettede militære sprogskole, hvor Svane var en af lærerne i russisk, og jeg har siden interesseret mig for slavisk, taget polsk som bifag og haft lejlighedsvis kontakt med miljøet i Danmark, bl.a. som censor.

Gunnar Svanes familiebaggrund er ikke uinteressant. Faderen Olaf Alexander Svane (1893-1960) var kommunelærer i København, men blev siden teolog og præst, først – fra 1935 – i Hviding og Rejsby syd for Ribe, men fra 1950 og til sin død var han i Højbjerg og Elsborg syd for Viborg. Kirkelig Håndbog giver imidlertid en vigtig yderligere oplysning, nemlig at han siden 1921 var translator i russisk. Han var ikke bare aktiv i normale translatorforretninger, men skrev bl.a. en bog om den berømte russiske forfatter Lev Tolstoys pædagogiske idéer, og oversatte i øvrigt russisk litteratur. Der er næppe tvivl om at Olaf Alexander Svane har spillet en betydelig rolle i udviklingen af sønnen Gunnars slaviske interesse og senere studier. Gunnar

Svane tog i sin skoletid ekstraundervisning i russisk hos en af gymnasielærerne, Aage Sandfeld, søn af den berømte balkanfilolog, professor Kristian Sandfeld (1873-1942), medlem af Selskabet fra 1914. Også herfra aner vi en vigtig inspiration til det senere virkefelt. Gunnar Svane giftede sig 1953 med den islandsk fødte botaniker, lektor mag.scient. Svanhildur Jónsdóttir.

Vi vender nu tilbage til den faglige løbebane. Så snart der var mulighed for at komme til udlandet efter krigen, rejste Gunnar Svane, først til Praha, siden (1947) til Bosnien i det daværende Jugoslavien, hvor han var adskillige gange. Efter sin magistergrad havde Gunnar Svane forskellige ansættelser, bl.a. ved Københavns Universitet, men det fik, så vidt det kan skønnes, ret afgørende betydning, at han 1954-55 var lektor ved universitetet i Ljubljana i Slovenien.

Svane, der i København studerede under Anton Karlgren, udviklede sig i løbet af årene, fra en rent sproghistorisk og sproglig forsker til en bred historisk og egentlig også kulturhistorisk forsker, for hvem tilsyneladende intet emne inden for humaniora var fremmed. Det satte sig spor i en mængde publikationer, og hans virke blev støttet af hans kolossale evne for sprogtilenelse. Latin havde han jo fra skolen, græsk må være kommet til på et tidspunkt, så kom de slaviske sprog, inkl. de sydslaviske, serbokroatisk, slovensk, bulgarsk og makedonsk. Han lærte sig selv albansk, rumænsk, tyrkisk og andre sprog. Man må sige, at Svane kom til at udfylde den plads i dansk sprogforskning, specielt balkanistik, som var blevet ledig ved Kristian Sandfelds død 1942. I øvrigt skal vi senere vende tilbage til emnet sprogtilenelse. Desværre foreligger der mig bekendt ingen bibliografi over Gunnar Svanes forfatterskab, derfor bliver et udvalg af bøger fremdraget her.

Disputatsen, *Die Flexionen in Štokavischen Texten aus dem Zeitraum 1350-1400* fra 1958 bygger på det samme emne, som Svane i 1950 havde skrevet magisterspeciale om. Baggrunden var, at der i 1950'erne, da Svane skrev, ikke fandtes en samlet fremstilling af den serbokroatiske sproghistorie, der var for mange ubelyste perioder, sværest var det med Middelalderen. Svane foretog en grundig undersøgelse af bøjningsformerne hos substantiver og verber i štokaviske tekster fra 2. halvdel af 1300-tallet og udfyldte således et hul i den daværende viden om udviklingen af det serbokroatiske sprog.

Samme år som disputatsen kom Svanes *Grammatik der Slowenischen Schriftsprache*, en bog han selv i forordet betegner som 'ein Stück Pionierarbeit', idet der har manglet en slovensk grammatik, som kunne bruges af andre end slovenere. Det gjaldt både for dem der af praktiske grunde måtte tilegne sig sproget, og dem der ville lære det

af videnskabelige grunde, og det er for disse to grupper, Svane skrev sin bog. Den blev godt modtaget, også i Slovenien, hvor den fremhæves i artiklen om Svane i den slovenske encyklopædi (1998). Svane blev korresponderende medlem af det slovenske videnskabsakademi i 1987. Før jeg forlader det sproglige, må jeg også nævne Svanes Grundbog i russisk grammatik, der fik stor pædagogisk betydning for de studerende.

Som historiker skal jeg ikke gå nærmere ind på alle de rent sproglige emner, men jeg vil omtale Svanes på mange måder lettere tilgængelige store undersøgelser, udgivet på tysk 1992, om slaviske låneord i albansk, beregnet til henved 1150 ord. Indimellem maler han med den erfarne forskers brede pensel og skildrer hvorledes de to folkeslag, slaverne og albanerne, må formodes at have levet sammen. Kontakten mellem albanere og slaver går tidligst tilbage til 600-tallet. Der er næsten ingen slaviske navne i albansk for 'nye ting', hverken opdagelser – bortset fra en ny plovtype – eller kulturplanter. Slavernes politiske dominans, 9.-14. århundrede, har ikke i større grad sat sig spor i form af tilsvarende låneord. De slaviske låneord afspejler ingen bykultur, ingen lærde ord, kun enkelte ord vidner om slavisk overlegenhed. Albanere og slaver levede under landlige forhold under de samme sociale og kulturelle betingelser, jævnlige var der blandede ægteskaber. Man må antage, at den slavisk talende befolkning har været en minoritet i de albanske områder. Kun derved kan den nuværende situation forklares, at den slaviske befolkning er fuldstændigt assimileret og deres sprog uddødt. De slaviske låneord er vidnesbyrd om den flersprogethed, der engang fandtes blandt store befolkningsgrupper på Balkan. De sidste rester kan ses i grænseområderne uden for den albanske stat. Gunnar Svane var korresponderende medlem af det albanske videnskabsakademi.

I det efterfølgende vil jeg især lægge vægt på Svanes historisk relaterede forskning. Svanes nærmest enorme skriftlige virksomhed inden for historie kan deles i nogle grupper:

- 1) Oversættelse af grundlæggende slaviske kilder til dansk. Adskillige af disse bøger kom i regi af Selskab til historiske kildekrifters oversættelse.
 - a) Den første var Konstantinos (Kyrillos) og Methodios, slavernes apostle, 1969.
 - b) En senere kilde, også på kirkeslavisk, er Den serbiske despot (dvs. fyrste) Stefan Lazarevits liv og levned, 1975, forfattet ca. 1432 af den bulgarskfødte Konstantin fra Kostenec; selve teksten handler om årene omkring den tyrkiske fremmarch på Balkan, de øvrige godt 150 sider er indledning og kommentarer.
 - c) Den seneste var Nestors krønike. Beretning om de svundne år, om russisk historie op til 1100-tallet, som blev udgivet af forlaget Wormianum 1983, 3.

udgave kom i 2003. Det er ikke blot krøniketekster, som vi kender dem, men ofte vidtstrakte teologiske og filosofiske overvejelser, sammensat af kilder mængesteds fra, for især de ældstes vedkommende ofte med byzantinsk påvirkning.

- 2) Udgivelse og bearbejdelse af håndskrifter og sjældne gamle bøger fra Det Kongelige Bibliotek. Svane udgav bl.a. en arkivregistratur over slaviske håndskrifter i KBs Håndskriftsafdeling i den af Birgitte Possing oprettede ny serie, *Indsigt*. Forordet er på engelsk, og det er – i parentes bemærket – en af de forholdsvis få gange Svane meddelte sig på dette sprog. Selve den 99 sider lange tekst er på russisk. Registraturen omfatter 41 håndskrifter, og da den udkom i 1993, havde Svane skrevet om otte af håndskrifterne i dansk og nordisk regi, samt i diverse tidsskrifter og serier i Serbien, Kroatien, Bulgarien og Polen.

- 3) Meget af Svanes forskning og viden blev samlet i den næsten 600 sider store, tættrykte *Ældre kirkeslavisk litteratur*, Aarhus 1989. Det er ganske simpelt et imponerende værk, der omfatter alt, lige fra russisk til sydslavisk med mange, mange citater i oversættelse og enkelte ord gengivet på kirkeslavisk. Der er en meget udførlig bibliografi. Bogen omfatter alle typer litteratur, her følger jeg Svanes inddeling: hymnografi, homiletisk litteratur (om gejstlig talekunst), hagiografi, visdomslitteratur, lærd litteratur, filologiske skrifter, naturhistoriske skrifter, historiske skrifter, juridisk litteratur etc., og alt sammen med en meget kraftig understrøm af ortodoks kristendom. Bogen er livligt skrevet, meget livlig endda i genfortællingen af de gamle tekster, ikke mindst den førnævnte russiske Nestor-krønike.

- 4) Diverse, om jeg så må sige, mindre Parerga, emner som Svane er faldet over og som ofte blev udgivet i en uprætentiøs skriftserie, *Arbejdsrapporter*, fra det daværende Slavisk Institut, Aarhus Universitet. Denne serie indbefatter blandt meget andet de to veloplagte hæfter, *Oversigt over de jugoslaviske folks historie i det 19. årh. (ind til Første Verdenskrig)* samt et hæfte om folkeslaget kazarerne. På grundlag af russiske og engelske arbejder rettede Svane opmærksomheden mod jødisk historie fra 900-tallet, nemlig de lærde jøder ved Cordoba kaliffens hof i Spanien og det tyrkiske folkeslag kazarerne på stepperne mellem Don og Volga samt nord for Det kaspiske Hav, hvor jødedommen var statsreligion. Når jeg blev specielt opmærksom her, skyldes det, at kazarerne også har spillet en rolle i Nordens historie i vikingetiden. Takket være nyere

svensk forskning af arkæologen Bozena Werbart og numismatikeren Gert Rispling har der i de sidste tiår været opmærksomhed omkring kazarerne, og de synes at udgøre et frugtbart forskningsfelt. Svane har samlet nogle samtidige dokumenter, som han på grundlag af litteraturen oversatte og diskuterede – det er mig bekendt første gang, at forskning om kazarerne er blevet publiceret på dansk på et så detaljeret niveau.

- 5) Og så, da Gunnar Svane gik på pension, åbnede han et nyt sprogligt og fagligt afsnit af sit liv. Han lærte sig fortsat adskillige nye sprog, bl.a. kinesisk som han havde interesseret sig for siden sin ungdom, og det i så høj grad at han påtog sig at oversætte en gammel kinesisk historieskriver fra 2. og 1. årh. før Kristi fødsel hvis historieværk han længe havde hørt om og som han nu faldt over i en provinsboghandel under et besøg i Kina. Det var Sima Qian's Historiske optegnelser, der omfatter mange hundrede år, og som Svane oversatte til dansk og forsynede med en bibliografi. Det er et uddrag, og Svane oplyser at bogen endnu ikke i sin helhed er oversat til noget europæisk sprog. Jeg har ikke her nogen mulighed for at give en rent faglig bedømmelse af værket som udkom i 2007 da Gunnar Svane blev 80, men jeg må sige at det er en ganske imponerende indsats, og vist også – inden for dansk humanistisk forskning – usædvanlig. Faktisk kan jeg ikke komme i tanker om andre danske forskere der som pensionister åbner et helt nyt afsnit af den faglige tilværelse, lærer sig et nyt, vanskeligt tilgængeligt sprog, skriver et stort værk og derefter lukker dette afsnit igen, efter at resultatet er blevet en bog på ca. 1000 sider.

Det er bemærkelsesværdigt at Svanes første videnskabelige værker kom på tysk, et sprog han lejlighedsvis også siden benyttede. Siden brugte han talrige østeuropæiske sprog, men i første række dansk, således, som nævnt, til den store slaviske litteraturhistorie. Jeg ved, det var påfaldende for hans nære kolleger, der netop da litteraturhistorien udkom, talte om det internationale ry, den havde kunnet bringe ham, hvis den f.eks. var kommet på engelsk. Men det havde åbenbart ikke interesse. Vi kan så til gengæld glæde os over, at Gunnar Svane med sine undertiden vanskeligt tilgængelige emner har været med til at udvikle vort sprog som forskningssprog.

Som afslutning vil jeg citere tidligere lektor ved Aarhus Universitet Thomas Petersen der i sin nekrolog sammenfattede sin vurdering af Svane gennem et halvt århundredes bekendtskab: en stor og international kendt videnskabsmand, men også et jævnt, hjælpsomt og varmt menneske med sociale og menneskelige egenskaber der gjorde ham til en afholdt lærer og en skattet kollega.

Æret være Gunnar Svanes minde!

Udvalgte bøger af Gunnar Svane 1958-2007, kronologisk ordnet.

- 1 *Die Flexionen in Štokavischen Texten aus dem Zeitraum 1350-1400. Sprachgeschichtliche Untersuchungen über älteres Serbokroatisch, disputats*, forsvaret ved Københavns Universitet. Akademisk forlag, Kbh. 1958.
- 2 *Grammatik der slowenischen Sprache*, København, Rosenkilde og Bagger, 1958, 151 s.
- 3 *Grundbog i russisk grammatik*, København, Aschehoug, 1963.
- 4 *Konstantinos (Kyrillos) og Methodios, slavernes apostle*, Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse, Kbh. 1969. 211 s.
- 5 *Den serbiske despot Stefan Lazarevits liv og levnet*, samme selskab, Kbh. 1975, 243 s.
- 6 *Nestors kronike. Beretning om de svundne år*, Wormianum, Højbjerg, 1983; 3.udg. 2003, 325 s.
- 7 *Ældre kirkeslavisk litteratur 9.- 12. århundrede*, Universitetsforlaget, Aarhus, 1989, 562 s.
- 8 *Slawische Lehnwörter im Albanischen*. Acta Jutlandica, LXVIII. Humanistische Reihe 67, udg. af Det Lærde Selskab, Aarhus 1992, 346 s.
- 9 *Slavonic Manuscripts in the Royal Library. A Catalogue*. Håndskriftafdelingen. Arkivregistraturer, nr.4, Det Kongelige Bibliotek, Kbh. 1993, 99 s.
- 10 *Den kazarisk-andalusiske brevveksling (Hebraiske kilder til Ruslands ældste historie)*. Arbejdsrapport 3/1993. Slavisk Institut, Aarhus Universitet, 68 s.
- 11 Sima Qian, *Historiske optegnelser*, Universitetsforlaget, Aarhus, 2007, 938 s.

Nr. 4, 5, 6, 10 og 11 er oversættelser med udførlige indledninger og kommentarer.

¹ *Magisterstaten* 1967, s. 584; Kraks Blå Bog 2012-13, s. 1278-9; selvbiografi, *Festskrift for Københavns Universitet*, november 1958, s. 172 f.; Carl Stief, *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., bd. 14, Kbh. 1983, s. 217 f.; Lars Hedebo Olsen, *Politiken (tillæg Bøger)*, 29. dec. 2007, s. 8; nekrologer, bl.a.: Hans Kristian Mikkelsen og Jens Nørgård-Sørensen i *Scando-Slavica*, 59:2, 2013, s. 261-63; Thomas Petersen, *Kristeligt Dagblad* 29.juni 2012. Jeg skylder nekrologforfatterne og andre danske slavister tak for talrige mundtlige og skriftlige oplysninger. Om faderen, O.A. Svane, se *Kirkelig Håndbog*, c.1954/55, s. 450.